

ЧЕСНОТИ ПРОФЕСОРА СЕРБЕНСЬКОЇ

Андрій Юраш

На мій погляд, суто філософським, а тому до кінця ніколи не розгаданим залишиться запитання, яке завжди виникає тоді, коли задумуєшся над феноменом відомих і позначених унікальною харизмою особистостей. Маю на увазі, що в усіх сферах людського буття, людських стосунків і міжособистісних комунікацій завжди об'єктивно присутніми є дуже багато різних персоналій – фактичних учасників цих комунікацій і стосунків. Але коли чи то побіжно, чи системно оглядати згадані сегменти буття, то виявляється, що людська свідомість “вихоплює” і “залишає” в активному свідомісному “обігу” лише кількох, лише окремих особистостей, які немов “переростають” ті рамки, що зазвичай пов'язують із традиційним виміром чи масштабом людської діяльності.

Не лише для мене, а й для кожного, хто чи то прямо, чи опосередковано хоч колись мав якусь дотичність до факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка беззаперечною аксіомою залишається те, що Професор Олександра Сербенська належить саме до тих обраних долею чи Провидінням особистостей, які зараз є чільними виразниками і персоналізованим однозначним уособленням цього унікального, такого важливого для медіального середовища у масштабах всієї України середовища!

На будь-якій зустрічі випускників, науковців Факультету або й просто громадськості, яку хвилюють питання сучасних медій, кому завжди першому надають слово, неформально і формально демонструючи цим визнання беззаперечного духовного авторитету цієї людини? У кожній приватній чи публічній розмові, яка стосується Факультету, кого першого обов'язково згадують, говорячи про сьогочасних викладачів-символів рідної альма-матер? Хто є особою, відомою і визнаною у найширших наукових і громадських колах, чий досягнення виходять далеко за межі спільноти і середовища, які вона репрезентує?

Відповідь на всі ці питання – єдина і однозначна: **Професор Олександра Сербенська!**

Після відходу у вічність Професора Володимира Здоровеги – творця, ідеолога і найвидатнішого інтелектуаліста львівського журналістикознавчого середовища – саме Олександрі Сербенській доля визначила стати тією видимою знаковою персоналією, яка перейняла на себе усі фактичні та неформалізовані регалії і титули Духовного Лідера, Істинного Патріарха, що уособлює і є на сьогодні найвищою вершиною цілого материка сучасної журналістики в її теоретичному і навіть практичному вимірах.

Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, кавалер ордену Святої Княгині Ольги III ступеня і володар відзнаки Львівського міського голови Нагрудного знаку “Святий Юрій” – це три найголовніші нагороди, які

символізують визнання на найвищому рівні досягнень професора О. Сербенської у всіх трьох сферах і площинах, до яких вона була і залишається дотичною: науково-педагогічна діяльність у конкретному освітньому середовищі – Львівському національному університеті імені Івана Франка, вклад у розвиток української культури і духовності у загальнонаціональному вимірі та заслуги перед місцевою громадою міста Львова, серед якої їй долею було визначено жити і працювати.

Запропонований вище перелік основних відзнак Професора Сербенської, не кажучи вже про інші формальні підтвердження її досягнень і напрацювань (дійсний член Наукового Товариства імені Шевченка, академік Академії наук вищої школи, Відмінник освіти України, номінант інформагентства “Медіа Стар” ТОП-100 за 2012 рік, а також – нагородження ювілейними медалями до 150-річчя від дня народження Івана Франка, “20 років відновлення Наукового Товариства імені Шевченка у Львові”, до відзначення 350-ї річниці Львівського національного університету імені Івана Франка, почесним знаком Міністерства науки і освіти України “За розвиток вищої освіти. Петро Могила”) – це той щасливий випадок, коли титанічна, щоденна праця Людини-Подвижника є належно та різнобічно оціненою і визнаною на всіх щаблях і у різних середовищах.

Рацію, очевидно, матимуть ті, що скажуть, що це нетиповий і незвичний для українських реалій збіг обставин. Набагато частіше трапляється так, що жертвна праця взагалі залишається поза увагою керманців та можновладців або визнають і нагороджують лише формально, за рознарядкою, тобто не відповідно до заслуг і реального визнання суспільством, а згідно з певною логікою, що зрозуміла лише чиновникам чи є наслідком корумпованої системи, яка все ще продовжує визначати ситуацію в державі. Тому констатований нами вище, умовно кажучи, “прорив” замкненого кола формалізму та несправедливості, є ще одним підтвердженням, що у системному духовному явищі, яке можна, без зайвої скромності, назвати “феноменом Професора Сербенської”, обов’язково присутнім є непояснено-ірраціональний елемент, який, з одного боку, став підґрунтям, що уможливило нагромадження стількох здобутків, а, з іншого боку, допоміг у тому, аби непересічні досягнення мовознавця Олександри Сербенської стали настільки визнаними, пошанованими і запотребуваними науковим і суспільним загалом.

Звісно, що, відповідно до традиційного погляду на історично зумовлений стан речей, будь-яке формальне титулування, яке починається словом “Професор”, апріорі, саме собою мало б свідчити і переконувати, що мова йде про явище, фігурально кажучи, “найвищої проби”. Однак вже згадувані посткомуністичні українські обставини, які часто зумовлюють неприродний хід подій і спричиняють “перевернуті” обставини й оцінки (чого варті, наприклад, лише сотні “наштапованих” протягом бурхливих 1990-х років немов під копірку і без жодного глибинного сенсу професорських звань, якими, немов черговими мисливськими трофеями, втішаються небідні чиновники та бізнесмени), змушують для кожної такої, здавалося б безальтернативної справи, як і сприйняття чи визнання заслуг кожного, хто має честь назватися Професором, шукати додаткові підтвердження. Але у випадку з інтелектуальною та духовною поставою Олександри Сербенської цього робити немає сенсу, бо у цьому випадку не професорський титул свідчить про досягнення особи, яка носить цей титул, а саме ім’я стає гарантом

того, що будь-яке означення чи кожен титул, який стосується цієї особи, автоматично отримують “найвищу пробу” і не потребують додаткових перевірок чи апробацій.

І все ж, що таке неповторне й унікальне сталося і продовжує ставатися, що допомагає і надихає Професора Сербенську так високо піднятися у неформальній ієрархії духовних та інтелектуальних вартостей?

Звісно, що серед складових констатованого феномену обов’язково треба пам’ятати про вагу і роль вже згаданого нами провіденційного чинника – визначення Долі і поклику усвідомленого сумління. Але ніхто і ніщо, ніколи і за жодних обставин не підніметься на визначену для нього висоту, коли не буде прикладати для цього власних титанічних зусиль, не буде перебувати у вічному пошуку тих компонентів, тих чеснот, які конкретну людину піднімають понад загалом та уможливають зреалізування того, що передбачено провіденційним покликом.

Отож, як і у всіх інших подібних випадках, вже згаданий і обґрунтований нами феномен Професора Олександри Сербенської є не випадковим збігом обставин чи хаотичною комбінацією можливостей, яка просто у цій ситуації склалася настільки успішно чи навіть винятково, а результатом тривалої внутрішньої і зовнішньої селекції чеснот, які, власне, й визначили успішність і винятковість духовної ойкумени, що має назву – **Професор Олександра Сербенська**.

Як на мене, кожній людині буде незайвим ретельніше приглянутися і осмислити ті чесноти, які у цьому конкретному випадку стали гарантом такого успішного зреалізування об’єктивно визначеної місії. Але ілюструвати ці чесноти спробуємо не лише загальними теоретичними міркуваннями, але й конкретними випадками із життя, із власного, дяка Богові, досить насиченого різноманітними прикладами досвіду спілкування і споглядання справ і стилю самознаходження себе у складному світові Професором Олександрою Сербенською.

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ.

Як каже один із моїх знайомих, Професор Сербенська належить до того рідкісного типу творців української інтелектуальної традиції, які написали і надрукували значно більше, ніж пересічна людина здатна за все своє життя взагалі прочитати. Окрім сотень статей і виступів на різного роду семінарах та конференціях, у доробку Вченого – 11 власних книг і 7 інших видань, створених у співавторстві з іншими дослідниками. Вага цього внеску у загальне українське мовознавство й аналітико-теоретичне осмислення мовного простору українських медій стане ще більш вражаючою, коли взяти до уваги, що мова йде не про звичайні інтелектуально насичені тексти (тобто, тексти, де домінує не опис, а думки, що випереджують і довершують будь-які дескриптивні елементи), а про тексти довідково-словникової сфери, в якій будь-яке слово чи, тим більше, теза потребують титанічної праці: необхідно переглянути десятки, коли не сотні джерел, аби з’ясувати чи віднайти норму, яка стосується конкретного слова, словосполучення чи фрази.

Здається, ніхто не заперечить, що навряд чи можна пригадати випадок, коли запрошення Професора Сербенської до виступу чи участі в інтелектуальній розмові зустріло б з її боку заперечення чи звичайне небажання допомогти і взяти участь. Тобто, місія

синтезу й обміну знаннями, як головним інтелектуальним виявом і продуктом будь-якого науковця, є настільки гордо і впевнено сповнена Професором Сербенською, що це постійно викликає подив і захоплення колег і всього загалу тих, хто формує журналістську і мовно-культурну традицію сучасної України.

Ще на початку 1990-х років, навчаючись на останньому курсі факультету журналістики та одночасно працюючи на посаді головного редактора газети “Успенська вежа”, яка не лише започатковувала власну журналістську традицію, але й активно прагнула відновлювати і навіть творити нові реалії і засадничі принципи плідної діяльності у духовно-церковній сфері, запросив тодішню завідувачку кафедри мови ЗМІ Олександру Антонівну Сербенську на імprovізований і оперативно організовуваний “круглий стіл”, присвячений питанням управилення та унормування церковної лексики і правопису. На загальне здивування і вдячний захват усього колективу часопису, відома, навіть “зоряна” вже й у той час Професор без вагань прийняла запрошення, предметно підготувалася до зустрічі і виступила з унікально корисними заувагами, які були детально занотовані і відтворені на двох газетних шпальтах. Здавалося, цілком випадкова увага до питання, якого відомий Мовознавець торкнулася лише принагідно, оскільки воно ніколи не перебувало в епіцентрі її уваги, насправді перетворилося у глибинний аналіз, рівного якому, мабуть, і до цього часу не запропонувало ні жодне видання, ні будь-який інший науковець, дотичний до відповідної проблематики. А мені ще й зараз надходять запити, де можна знайти те число газети “Успенська вежа” за 1992-й рік, у якому є рекомендації Професора Сербенської щодо мови Церкви, церковних звертань і перекладів церковних текстів на сучасну українську мову...

ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ.

Зайве навіть нагадувати, що саме з Професором Олександрою Сербенською уже багато десятиріч пов'язано кілька унікально популярних у студентсько-журналістському середовищі фраз, які стверджують і пропагують самоцінність та обов'язковість праці усіх типів для кожного здорового тіла і розуму: чи то у формі злегка перефразованої цитати з Івана Франка (“Працювати, працювати і у праці сконати”), чи у цілком самостійній, часто повторюваній словесній “обгортці” – “То ж, працюйте, панове, працюйте!”.

Будь-який співробітник кафедральних спільнот, на яких Олександрі Антонівні доводилось працювати (“Мови ЗМІ” чи “Радіомовлення і телебачення”), знає, що кожна окрема людина чи навіть всі інші працівники, разом узяті, не можуть перевищити працелюбність і працездатність шановної Пані-Професорки. При цьому всі постійно отримували і продовжують отримувати від Неї унікальний приклад та імпульс до щоденної, виснажливої, але обов'язково облагороджуючої праці. Не працювати чи поверхово й “халтурно” ставитися до своїх викладацьких обов'язків за прямої чи опосередкованої присутності Професора Сербенської просто неможливо! Її приклад і перманентні репліки і зауваги – це зовсім не примус чи менторство, це – логічна і натхненна спонука до праці.

Ще тільки-но вступивши на факультет журналістики у середині 1980-х років, на першому ж курсі вирішив зробити щось цікаве: переклав на українську мову кілька

публістичних есеїв відомого у той час московського журналіста – автора надпопулярної рубрики подорожей у газеті “Комсомольская правда”, ведучого програми “У світі тварин” Васілія Пескова. Зробленим, як найбільш сокровенним, насмілився поділитися із найшановнішим викладачем і завідувачем кафедри мови ЗМІ Професором Олександром Сербенською. Довго збирався з думками і духом – і ось сиджу на кафедрі, а “гроза” студентів і найвимогливіший викладач уважно читає перші абзаци поданого мною тексту, тлумачить кожне слово і прагне пояснити, що перекладацька справа – це дуже відповідальна річ, до якої аж ніяк не можна підступити без спеціальних навиків, підготовки і відповідних тренувань. До цих пір не розумію і дивуюся, як Професор, завідувач кафедри і такий завантажений викладач зміг без попередження знайти стільки часу, присвятити стільки зусиль і праці, аби пояснювати студентові-початківцеві, що будь-який зовнішній, “видимий” результат праці обов’язково потребує ретельних і виснажливих підготовчих зусиль, які мають стати гарантом довершеності і безсумної якості того, над чим збираєшся працювати...

ДОБРОТА.

Усі знають Професора Сербенську як викладача, який готовий у будь-яку хвилину прийти на допомогу і сприяти подоланню проблем та перешкод, що виглядають як непереборні і надпотужні. Чи пригадає хтось, щоби витрачені студентські зусилля не були належно пошановані та оцінені цим Викладачем? Чи згадає хто-небудь з колеґ-викладачів, аби слово і поради Старшого Колеґи не стали реальним дороговказом на шляху виходу із якогось тупика чи справжнім світлом на дорозі здобуття нових наукових звань або вчених ступенів? Чи зможе колись і хтось із журналістів-випускників сказати, що Олександра Антонівна “поскупилася” на слово поради і розради чи просто слово поваги і доброї згадки про своїх вихованців? Якщо хтось спробує дати позитивну відповідь на всі ці запитання, то, безсумнівно, візьме “страшний” гріх на свою душу.

Із цього приводу знову пригадую перші студентські львівські роки і взагалі свою першу неформальну зустріч із знаковим для першокурсників Викладачем: для них, поряд із Вступом до журналістики (лектор – Професор Володимир Здоровеґа), іншим базовим курсом була Українська мова, яку “читала” для новобранців Олександра Антонівна. Отож, якогось одного осіннього вечора на перший чи другий місяць перебування у стінах славетного університету, коли ноги “тряслися” і серце благоговійно стискалося не просто при зустрічі, а при звичайній згадці про будь-якого викладача, згідно з графіком проходив плановий щорічний медичний огляд, що передбачав обов’язкове відвідування усіх лікарів, що працювали у так званій студентській поліклініці із входом з вулиці Костюшка. Зайшовши до наступного лікаря, щоб отримати черговий підпис в обхідному листі, побачив, що в кабінеті є наш шанований лектор і викладач української мови. Природно, що відразу ж хотів зачинити двері, але лікар кивнула головою, аби заходити, при цьому продовжуючи дружню розмову з Олександром Антонівною. Почувши, що я – першокурсник із журналістики, Олександра Антонівна перервала розмову з лікарем і кілька хвилин уважно і з невідомим зацікавленням спілкувалася зі мною, розпитувала про різні речі. Для мене усе це здавалося абсолютно нереальним:

я ніби втратив ґрунт під ногами, оскільки не розумів, чи може так взагалі бути, що наш Лектор, Професор звернула увагу на абсолютно незнайомого для неї першокурсника, предметно про все розпитала, проявивши виняткові людські якості і неймовірний вимір доброти! Звісно, що сама Професор Сербенська навряд чи пам'ятає цю випадкову зустріч у лікарському кабінеті на Костюшка, але у моїй пам'яті вона закарбувалася з винятковою чіткістю і внутрішньою вдячністю...

ВИМОГЛИВІСТЬ І ПРАГНЕННЯ ДО ДОСКОНАЛОСТІ.

Випромінюючи душевну щедрість, Професор Сербенська водночас завжди вражає здатністю бути до самозречення професійно вибагливою та вимогливою і до себе, і кожного, з ким вона співпрацювала чи як викладач, чи як колега. Усі добре знають, що перед тим, як Олександра Антонівна знайде якесь потрібне слово чи фразу, що заслуговує на включення до чергового словника або посібника, вона місяцями, а, можливо, й роками апробує своє "відкриття" у різноманітних середовищах і під час різномірних обговорень. Дехто, певно, вважає, що шановна Професор занадто часто наголошує на одних і тих же лексичних та загальнолінгвістичних аксіомах та концептах. Але коли глибше задуматися над цим феноменом, то стане цілком очевидно і зрозуміло, що це не просте повторення, а утвердження в практичній площині синтезованої, нововідкритої чи скомпільованої норми, яка перед своєю фіксацією у письмовому вигляді мусить пройти констатовану процедуру осмислення і легітимізації.

Чи була хоч одна курсова, дипломна або кандидатська робота, яку б Олександра Антонівна прийняла автоматично і без допрацювань. Можливо, й була. Але вона була, безсумнівно, дуже рідкісним винятком, аніж правилом. Дописувати та допрацьовувати – це те правило, яке сповідує сама Професор Сербенська і яке утверджує серед усіх своїх учнів.

У 2002-му році, коли я несподівано знайшов плагіат з однієї із моїх брошур, надрукованих ще 1995-го року, то я попросив Професора Сербенську стати авторитетним лінгвістичним експертом, який для суду міг би зробити переконливу та безсумнівну аналітичну записку, що мала засвідчити суть інтелектуальної "крадіжки" – жодним чином навіть поверхово неретагованих текстуальних запозичень. До цього прохання Олександра Антонівна поставилася дуже серйозно, не раз просила удосконалити ті таблиці, які я для неї підготував, щоб унаочнити і пофразово продемонструвати суть плагіату. Мабуть, саме чіткість та вимогливість шановного лінгвістичного Експерта, а також якість підготовленого за її підписом експертного висновку спричинилися до того, що суди всіх інстанцій (невгамовний опонент ніяк не хотів визнати очевидні речі) підтвердили зміст і суть недокументованих запозичень як безсумнівного плагіату. До речі, згадане судове рішення 2003 року (більше ніж на рік затягнулися судові розгляди) було першим в Україні, після якого почався процес поступового очищення наукової сфери України від цього ганебного явища...

ВІДЧУТТЯ НЕСКІНЧЕННОСТІ БУТТЯ І БУДЬ-ЯКИХ ПОШУКІВ ІСТИНИ.

Істинний науковець за своєю суттю і покликанням – це невиправний прагматик, який має скрупульозно обдумувати кожен свій дослідницький крок і обмірковувати

будь-який висновок. Але, власне, наукове прагматичне мислення обов'язково підводить до ризику, за якою не можна не помітити і не відчувати доторку ірраціональності – ірраціональності й усього нашого буття та ірраціональності і навіть теоретичної невичерпності пошуків будь-якої істини, наукової у тому числі, до чого постійно прагне людське суспільство загалом і його найдопитливіші члени – науковці – зокрема. І чим більше наукових та інтелектуальних здобутків досягає людина, тим більше вона усвідомлює, що Істина все більше від неї віддаляється: здається протягнеш руку – і дістанеш, а насправді – треба ще прямувати і прямувати, аби якщо не дійти до мети, то, принаймні, натрапити на стежину, яка доводить до і виводить за горизонт.

Подивугідно розумна і винятково освічена Професор Сербенська цю життєву установку давно усвідомила і активно її пропагує – кожним своїм новим досягненням у ділянці науковій, викладацькій та суспільній. Чи тому, що вона походить зі спадково інтелегентної родини, а тому має генетично закодовані надзвичайно потужні задатки, чи тому, що усім своїм життєвим досвідом Вона плекала і розвивала найкращі людські якості, чи тому, що Провидіння обрало Її одним із своїх дієвих і надзвичайно впливових знарядь і свідків, але відчуття Божественної присутності і визначеності, а тому – й належної відповідальності та покути стало зараз одним із головних і найдієвіших чинників, які рухають, особливо у два останні десятиріччя, усіма справами Професора Сербенської і мотивують Її до активнішого свідчення у сучасному неоднозначному та складному світові.

Будь-яке зерно, кинуте навіть випадково, обов'язково мусить прорости і дати свої плоди. Пригадую один холодний грудневий день наприкінці 1980-х років. Тоді я випадково зайшов на популярний у той час Галицький базар, аби щось прикупити. Чи через мороз, чи з якоїсь іншої причини, але продавців і покупців було жалюгідно мало. Тому я майже відразу помітив Олександру Антонівну, яка самотньо блукала поміж напівпустих торговельних рядів. Майже одночасно впізнала мене і Професор: на той час я вже був на другому курсі, у групі, де куратором була саме Вона. Красномовним жестом Олександра Антонівна прикликала мене до себе, завела, як завжди, невимушену розмову про життя. Ми якось спонтанно зупинилися біля чи то грузина, чи азербайджанця, який продавав горіхи. Трохи поторгувавшись, Олександра Антонівна купила кілограм цих плодів і запропонувала й мені поласувати: “Частуйтеся, будь ласка! Частуйтеся!”. І хоч як я не заперечував, але кілька горішків все ж опинилися у моїх руках.

Банальна побутова історія, – скажете ви! Формально, то дійсно так. Але, коли задуматися про конкретні деталі і конкретну ситуацію, то все виглядає набагато складніше. Кілька горішків із рук славетного Професора стали тими зернами, які постійно нагадували мені про виняткову відповідальність (бути знайомим і мати привілей вільно спілкуватися із видатним Вченим), проростали почуттям зобов'язання та надихали на чергові досягнення, щоб бути гідним довіри, яку тобі висловлюють твої талановиті учителі і педагоги.

Отже, чому Професор Сербенська стала Особою саме такого рівня, який усі багатоваріантно констатували і я, в силу своїх можливостей, продовжую стверджувати, використовуючи при цій нагоді? Відповідь, на наш погляд, очевидна і проста: об'єктивні

її задатки і дари були органічно доповнені суб'єктивними її власними напрацюваннями і здобутками. Тобто, те, що людина отримала від батьків і Бога, вона не змарнувала, а багаторазово доповнила і примножила.

І ще одна важлива обставина: Професор Сербенська завжди уміла давати і дарувати людям більше, ніж вони від неї очікували!

У цьому зв'язку наприкінці згадаю ще одну цікаву, навіть драматичну ситуацію, яка трапилася зі мною наприкінці першого курсу бурхливого 1988-го року. У той неспокійний, переломний період різні течії вирували на факультеті, в університеті і загалом в Україні. Не бракувало тоді й тих, хто “професійно” та настирливо прагнув налаштувати одних викладачів – супроти інших, а студентів – супроти окремих викладачів. Один із таких “агентів впливу” чомусь уважав для себе за честь підходити до деяких студентів і переконувати їх, що чекати чогось доброго на іспиті з української мови, який, звісно, приймала Професор Сербенська, – годі, бо вона начебто обов'язково буде мстити усім, хто дозволяв вільнодумство і прагнув по-новому дивитися на усталені радянські догми. Можна зрозуміти почуття і передчуття першокурсників, які потрапляли під “обстріл” таких аргументів. Зізнаюся, що і я йшов на іспит із “тяжким” серцем, очікуючи, яку ж то “кару” приготує для мене екзаменатор з української мови? Можливо, що через острах, а, можливо, й через те, що просто не було часу досконало підготуватися до іспиту, але екзамен пройшов, м'яко кажучи, без “блиску”: добре пам'ятаю, що припустився, як мінімум, трьох грубих помилок. Подумки попросився не лише з відмінною, але навіть доброю оцінкою і лише чекав, чи мене очікує “задовільно, чи взагалі буду “відправлений” на перескладання. Викладач мовчки заповнила заліковку, віддала її мені і з усмішкою попрощалася. Немов вирок, відкривав заліковку вже за дверима екзаменаційної кімнати, бажаючи прочитати “присуд”. Але здивуванню не було меж: мої скромні, хоч і завзяті екзаменаційні зусилля Професор Сербенська оцінила відмінним балом!

У цій ситуації, як і у всіх інших життєвих обставинах, Професор Сербенська не просто переборолла обставини, що для більшості залишаються нездоланною проблемою, але й опинилася понад ними, як це й притаманно для по-справжньому Великих! А такі уроки від Талановитого Вчителя пам'ятаєш усе життя!

Стаття надійшла до редколегії 10.09.13

Прийнята до друку 08.10.13